

JAKIN - BERTSOLARIK

publia 44. Urtailo - Ivaile 1987

(7. laurda etaba)

A105B

Bertsolaritza modernoaren bideak

Elkarrizketa

Dorronsoro: Bertsolaritza modernoaren historian mugarrizko mementu batzuk seinatzekotan, 1935, 1960, 1968/1970, 1980, izan litezke horiek. Txapelketen inguruan beti. Puntu mugarrizko horiek aipatzerakoan, eskematxo honi jarraituko diogu: lehenengo egoera sozio-kulturala ikusi. Aldi bakoitzeko gertakari garrantzizkoenak bertso-munduan azpimarratu. Berrikuntzak aipatu, teknikan, organizazioan, etab. Entzulegoa bera nola aldatuz joan den. Mikrofonoaren erabilerak zer esan nahi duen, esate baterako. Hor sartzen dira liburuak, irratiak, hitzaldiak. Eta aro bakoitzeko izen nagusiak aipatuko ditugu, mugarrion erakusgarri bezala.

1. Gerra aurreko bertsolaritza: 1935

Dorronsoro: Gaurko bertsogintza zertan den ulertzera iristea da gure xedea. Hori adierazteko perspektiba historikoa behar dugu.

Oro har, bertsoariaren historia guztiak du eraginen bat oraingo bertsoariaren. Edozeinek ikusten du Xenpelar-ek eragirik baduela oraindik. Bilintx-ek ere handia du. Eta beste askok. Baina bertsoariaren modernoa deritzogunaren abiagune garbi bat aipatzekotan, arrazoi askogatik, 1935eko *Bertsolari Egun*a gerra aurrean aipatu behar. Gaurko perspektibarekin bertso-txapelketa deituko genuke, orduan izen hori ematen ez bazitzaion ere. 1936an berriro egingo da. Inguru horretan dago, beraz, gaurko bertsoariaren modernoaren mugari jakinena. Txiritaren garaia da. Aldakuntza handiak hasten dira. Zer gertatu den ulertzeko, orduko egoera sozio-kulturalaren eta politikaren deskribapen bat behar genuke, garapenaren oinarri edo euskarri bezala.

Lekuona: Oinarrizkoena, nik uste, txapelketa, gerra ostean, eta nahi bada gerra aurrean ezerezetik ez direla sortu, ulertzea da. Badira hor elementuak, eragin nahikoa zehatza izan dutenak. Horietatik nabarmendu, orain hauek egingo nituzke.

Batetik tradizio zaharra, Txiritaren inguruan. Bertsoariaren entretenigarri hori oso bizirik dago. Agian gehiago kokatzen da herri txikietan, tabernetan, bentetan, etab. Baina usadiozko bertsoariaren hori indartsu dago eta jendeak gogokoa du.

Gero urrats inportanteak ematen dira liburu eta, batez ere, aldizkari aldetik. 1931-1932 bitartean Makazagaren *Bertsolaria* ateratzen da. Makazagak izugarriko propaganda egiten du. Bertsoariaren asko zabaltzen da. Aita Zavala baino ia 30 urte lehenago da hori. Horrekin batera, bertsoariaren inguruan sortzen diren liburuak daude. Fenomeno oso inportantea da hori niretzat. Alegia, Lekuona Zaharraren azterketa teorikoak, eta besteak. Etnologia aldetik eta, batez ere ahozko literaturaren interesa eta azterketak azkartzen dira.

Beraz, bertsoariaren indarrean zegoen eta interesa gora zihuan. Bide jator bat ematea falta zen. Eta hori batez ere Aitzoli zor zaio. Berak aitortzen du, poesia landuaren asmoak porrot egin duela eta, euskara indartzeko, sustraitzeko, beste bide bat hartu behar dela: herriak parte gehiago hartuko duena, etab. Orduan olerki-jaiak organizatuz bertsoariaren organizaziora ere etortzen da.

Elementu guzti hauekin sartzen gara 1935era. Eta hor, esandakoez gain, oso inportantea izango da belaunaldi berri baten agertzea. Lehenengo txapelketa, alegia, Basarri aurkezten dela batez ere, eta irabazi gainera. Jendeak susmoa zuen eta barnetik bilatzen

zuen zera hura, pertsona konkretu batengan gauzatua ikusi zuela: Proiektu berriak badu bere gizona, horri dagokio bertsoariaren berriroa, etab. Elementu desberdinen konbergentzia bat ematen da, beraz. Eta, azkenik aipatzeko, agian sozialki inportanteena zera da, proiektu hori EAJ-PNVk hartu eta bere egiten duela. Orduan dena josten da: zein politika kultural egin? Dena bertsoariaren berrikuntzaren alde jartzen da.

Dorronsoro: Bai, EAJ-PNVren presentzia garbi sumatzen da bertsoariaren berrikuntza horretan. Aitzolen eraginaz gain, *Euskaltzaleak* elkartearen tartean zebilen, eta EGI. Bi erakundeok Bertsoari Egunaren antolakeran parte hartzen dute eta, gero, epaimahaiaren ere bai. Aspaldidanik zuten gogoia, baina luzatu egin bide zaie! *Euskaltzaleak* antolatzaile ibili zen: horko lehendakari Monzon zen, hain zuzen; Aitzol, idazkaria. Leizaolak ere parte hartu zuen antolaketan. Eta Zubimendi, EGiko idazkaria, epaimahaiaren dago, bera izango da idazkari egin zuena. Gero, epaimahaiaren Olaizola bat ere badago, etab.

Lekuona: Hauexek osatu zituzten epaimahaiak: 1935ean egon zirenak, Jose Ariztimuño "Aitzol", Toribio Alzaga, Jose Olaizola, Manuel Lekuona, Joseba Zubimendi eta Txomin Olano. Eta 1936koan, "Aitzol", T. Alzaga, Leizaola, Lekuona eta Olaizola, Basarri gai-emaile arituz.

Dorronsoro: Ez da dudarik, hor EAJ-PNVren pentsaera dabilena. Eta bertsoariaren oso erne ibiltzen dira, epaimahaiak zer entzun nahi duten, handik aritzeko. Bertsoariaren bildu zuen proiektu kulturala nazionalista zela, garbi zegoen denentzat hasiera-hasieratik: Euskal Herri guztira zabaltzen da, bertsoariaren Iparraldetik, Bizkaitik, Nafarroatik ekartzen dira Donostiara. Araban ez dago noski bertsoariaren. Egun horrek Euskal Herri osokoa izan nahi du.

Hau litzateke, bada, egoera sozio-kulturala. Orain, bertsoariaren berrikuntza adierazten duten gertakari garrantzitsuenak edo, aipatu beharko genituzke, 35 inguru horretan. Garrantzitsuen txapelketa bera da, noski, 35 eta 36ko Bertsoari Egunak. Baina hori ez da isolamenduan gertatu.

Lekuona: Liburuena lehen ere aipatu dut eta nik inportantzia handia ematen diot: Bilintxen bertso-bilduma ateratzen da, Xenpelar-ena, Txiritaren Testamentua... Eta, hori lehentxeago, Aitzolen hitzaurrearekin, Otañoren *Alkar*. Honek merezi du azpimarratzea: horrek ireki bait du bidea, 1932an. Berez 1904ean argitaratu

tua zen, Buenos Airesen. Baina 32ko berrargitarapenak inpakto handia izan zuen. Basarri eta Uztapideren eskola berria hortik sortu da. Utzi Txirrita, eta beren testu-eredua Otaño izango dute. Hori aldakuntza handia da. Orain hasi den bertsolaritza ez da Txirritarena, Otañoren modelo edo eskola da.

Dorronsoro: Txapelketara itzuliz, esan beharra dago, antolakuntza bezala oso gauza sinplea izan zela: hiru edo lau ariketa bakarrik, eta hori bera malizia gutxirekin. Esate baterako, gaia denei eman eta, inongo ordenarik gabe, kantaerazi: eta lehenengo kantatzen duena, eta bederatzigarren egiten duena, gai bera kantatzen ari dira. Ez da kontu hartzen nolako bentajak dauden lehenengo kantatu ala azkeneko kantatu.

Lekuona: Bai, eta jaialdia bera ere, batere jaialdi-egiturarik gabe zegoen antolatuta. Dena izan zen nahikoa sinplea. Gero, Euskaltzaindiak hartzen duenean, hori dena erabat aldatzen da. Batez ere puntuazioa, bertsoa nola baloratu, zeri begiratu behar dion epaimahaiak, etab. (Gaiaren interesarengatik, eta luzeagatik ere, puntu honen informazioa elkarrizketatik atera eta aparte eman da: ik. "1. eranskina" *Idazk. ob.*).

Dorronsoro: Txapelketa horretan bi belaunaldi desberdin oso nabarmen elkartu zaizkigu, esan duzun moduan: Txirrita, Saiburu, etab., itzal handiko herri-bertsolari eginak, tradizionalak, alde batetik. Bestetik, uhin berria, nolabait esateko, batez ere Basarri eta Uztapide. Txirritaren eta Basarriren bertsogintza alderatuz, aipatuko zenuke bertsolari berrion agerpenak zer suposatzen duen?

Lekuona: Bi belaunaldiren tenka dago. Tenka horretan bi elementu desberdin kontrajartzen dira. Batetik, pertsonak berak. Txirrita, denok badakigu zein zen Txirrita. Karakterizazioa: 150 kiloko gizon-puska, mutilzaharra, bi makulurekin ibiltzen zen. Tabernaz taberna ibili-zalea, zelebrequerietan. Ogibidez, alferfama, etab. Basarriekin beste gizon-klase bat agertu da bertsolari: gaztea, mutil apaina, gorbatarekin; profesionalki kazetaria, etab.; baina bertso aldetik ere bai. Basarrikin beste bertsolaritza bat egin nahi du, beste proiektu bat dakar. Nahi bada, egin, Basarriren proiektua eginez-eginez joan da, denborarekin. Baina hasieratik argi dago jokabide berri bat. Gizona aldatzen da eta artea aldatzen da.

Dorronsoro: Berria, baita, lehen aldiz erakunde batzuk sartzea da, bertsolaritza kanpotik zuzentzen edo, bultzatzen edo... Eta horrela bertsolari ez diren pertsonaia eta eginkizunak sortzen dira

bertso-munduaren baitan: gai-emaile, mahaiko, antolatzaileak, etab.

Lekuona: Bai, lehenago, Lore Jokoak, Euskal Jaiak eta horrelakoak antolatzen ziren. Horien jarraipen bat ote den, esango nuke, Bertsolari Egunaren antolaketa. Garbi dago, dena dela, 35ean *Euskaltzaleak*-ek eratzen duela, bertsolariena ez den talde batek.

Dorronsoro: Baina lehenengo aldiz bertsolariei bakarrik begira, eta jaialdi osoa bertsoz bakarrik osatuz. Zeren, bestela, edonolako jaietan edo bertsolariek interbenitzea bazegoen lehendik ere, baina bertsogintza beste hainbat gauzaren ondoan egoten zen: idi-dema, etab.

Lekuona: Esan beharra dago, bertsozalerik ere, oraingo moduan, orduan ez zegoela oraindik. Gaurko erako bertsozalea gero egiten da. Txapelketen inguruan jendeak berak ikasi egin du: eztabaidak egoten dira, publikazioak, kantatu dena gero irakurri egiten da, etab. Jendea jantzi egin da. 35ean entzulegoa joera zaharrekoa zen oraindik.

Dorronsoro: Izenik edo protagonistarik aipatzekotan, zalantza gabe, Txirrita eta Basarri. Baina mereziko luke gogoratzea Mattin Senperetarra, txapelketan bigarren geratu zena 35ean eta 36an azaltzerik izan ez zuena, tartean hil egin zelako. Baina oso bertsolari fina izan behar zuen.

Lekuona: Baina Senpereko Mattinekin, gero Xalbador-ekin gertatu zena gertatu zen pixka bat: iparraldeko bertsolariak entzuz, jendeak zirrara bat eraman zuela, ongi ulertzen ez bazuen ere: musika finagoa, irudietan koplak zaharren antz handiagoa. Mattin Senperekoak esaten zuena: hemengo bertsolariak bertsoa egiten hasieratik hasten dira; guk, aldiz, hasieran irudia jartzen dugu eta gero bertsoa egiten dugu, urrutitik hasten gara eta bukatu egiten dugu bertsoan. Kontraste-modu hori badago: arrazoi gutxiago, irudimen gehiago, koplak zaharren bidetik.

Dorronsoro: Alde positiboak eta negatiboak ikustera pasako gara. Egin ahal liteke balorazio bat, hor hartu zen bidez, eragin handikoa izan bait da gerora. Orain bertan bide hari jarraitzen gabiltza.

Lekuona: Teknika aldetik, positiboak dira, nik uste, lehenengo, antolabideak berak, organizazio bat sortzea. Gero, Basarri bategi, Txirritaren aldean, zerbait berria suposatzen du: kultura, gaia emateko modua, erabiltzen dituzten gaietan bertan alde handia

dago. Bertsoa egiteko posturan ere bai. Euskara, adibidez, Txirritak eta, mordoiloa esaten zena erabiliko zizuten; berriak Otañoren modeloan datoz. Saiok ere harez gero laburragoak egiten dira. Usadiozko bertso-saio molde zaharra luzea izaten zen eta klimax baten bila joaten zen. Ez zen begiratzen 10 ala 20 bertso bota behar al ziren. Bota botatzekoak eta segi. Orain saioak laburragoak egiten dira eta landuagoak ateratzen dira. Oro har, uste dut positiboa dela orduan hartu zen bidea.

Negatiboa, beharbada, ba, ironiaren problema hori: ironia gozoagoari Uztapidek eta Lasartek eutsiko diote oraindik; Basarri eta, serioagoak izan dira, horiek ironia apalagoa dute. Ironia garritza ia galdu egin da. Galdu edo, baita, bertsolaritza komikoa ere, umoretsu entretenigarri hura. Nahiz eta ofizioetan, esate baterako, oso onak izan bai Basarri eta bai Uztapide, eztabaidari dago-kionez.

Dorronsoro: Umorea edo txispa galtze horretaz. Txapelketa Basarrik irabazi zuen, irabazi. Baina txapelketa hartatik jendeak oraindik gogoan daukan ia bertso bakarra Txirritaren harako hura da:

Larogei urte gainean ditut
nago hanketako miñez
Donostiara etorria naiz
herren haundia egiñez
bi bastoiekin txit larri nabil
pausorik eman eziñez
euskera ia aztu zait eta
erderarikan jakin ez
maixu batekin eskolan laister
hasi behar det latinez.

Beti ere Txirritaren tiroak txispa ateratzen zuen.

Lekuona: Baliabide-kontua ere badago. Txirrita beti uste ez zen edozein aldetatik ateratzen zen. Gaia euskara zen. Bertsolarriak, euskara gora, euskara behera. Txirritak ez zuen gaia seriotan hartu. Hau da, eman zioten gaia hartu bai, baina komentario komiko batekin ateratzeko, zelebrekeria batekin. Mementu hartan, egun hartako giroan, euskararen aldeko arrazoiak ziren nagusi. Txirritak zelebrekeriara jo zuen: laurogei urte, herren haundia, eta maisu batekin latinez hasiko zela, euskara ahaztua eta erdara ikasi gabea zituenez. Eta maisu hori Aitzol izango zen, "maisut bat" esatean behatzaz berau seinalatzen zuenez. Algara zaratatsua eren bila, noski.

Dorronsoro: Arras-bestelakoa Basarriren hasierako bertsoa:

Uso zuri bat inguratu zait
goizean egun argitzez
alaitasuna hartxek sortu dit
jaun maiteak, bere hitzez
eta ni orain zuen aurrean
nauzute pozaren pozez
lendabiziko, entzule onak,
agur danori bihotzez.

Lekuona: Horixe: 21 urteko mutil gaztea, dotorea, gorbataz jantzia, eta hasiera horrekin, literatura erromantikoan jantzia agertuz, sentsazioa egin behar zuen.

Dorronsoro: Epaimahaikoek maite zutena Basarriren modua zen. Esan dugu EAJ-PNVko jendea zela.

Lekuona: Txirritaren umorea, herriko jendeak oso maite zuen, baina donostiar jende dotoreagoak ez zuen hain gogoko umore-modu hori, eta nik uste dut maila baxuagokoa jotzen zuela. Politikara etorritz, lehen ez dugu aipatu, eta aipatu beharra zegoen Enbeita Urretxindorra, mitinetan ibiltzen zen bertsolaria. Ez da ahaztu behar Basarrik eredu horri ere jarraitu nahi izan ziola, eta ibili ere egin zela harekin mitinetan. Eta gero, bertsolaritzak sozialki halako leku pribilegiatua irabazi badu, ezagutu egin delako, da, bertsolaritza indar handia dela.

Dorronsoro: Bertso-kantaldi tradizionalen luzea eta saio berrien laburtasuna aipatu duzu. Beharbada esan daiteke, bertsoa geldiroago kantatzen ere handik hasi zela, astiroago, pentsatuago. Hori gaur gehiago nabarmentzen da, baina bertsolari tradizionaletatik Basarriren bertsogintzara ere sumatzen da. Intelektualagoa, logikoagoa, hobeto betea, egokiago konposatua..., baina astiroago eta patxada gehiagoz osatzen da bertsoa.

Lekuona: Arrazoia, beharbada, begizko memoria indartu dela eta entzunezko memoria ahuldu. Begizkoa zehatzagoa da, baina askotan entzumenezkoa azkarragoa: bestelako konexioak sortzen ditu. Gero, baita, hurbilketa bat hasi da literatura idatziari. Positiboa, negatiboa? Nola ikusten den, izango da. Baina besterik ezinezkoa zen hori: Basarri eta horiek, egunero irakurtzen eta idazten duen jendea baziren, nahitaez horiek idatziaren eragina zekarten, bertso ez-logikoago zahar hura ez zuten maite. Eta hori gero konstante bilakatu da, gaur arte, gero eta indartsuago. Gaurko

bertsolari-estiloa hurbilago dagoela dirudi bertso-idatzitik, joan den mendekoena baino.

Dorronsoro: Historiaren hariari jarraituz, gerra ostera etorriko gara.

II. Gerra ondoko txikizioa eta berrastapenak

Dorronsoro: Gerrak txikizioa dakar, bere ondorio guztiekin. Bertsolariak ihesi joan dira, edo espetxean daude, desterruan. Entzulerik ere, egoera hartan, ezin egon. Urte batzuetan behintzat zeharo ezkututzen da bertso-gintza guztia alde honetatik, bai bapatekoa, bai idatzia.

Baina txarra ere ez da dena. Alabeharrez, beti gertatzen den eran, Euskal Herriaren egoera eta-sasi-muga hori tartean dela, askok beste aldera joan behar izan du eta han bertso-gintza bizteko aukera dator. Hernandorena han dabil. Baita Monzon ere. Basarri ere bai, gerra ondorengo hiru urtetan behintzat. Errexil bertsolariak ere, hor muga goardian dagoela, pentsatzen du "bueno, nik joan egin behar diat hemendik" eta hanka egiten du bere mitrailleta eta guzti Francoren zeretik beste aldera. Bertsolari bat gehiago eta guzti Francoren zeretik beste aldera. Bertsolari bat gehiago Iparraldean. Hernandorenak bultzatuta, xaxatuta, lehenengo txapelketak 44/45 urteetan hasi dira, Donibane Lohitzunen. Han agertzen dira Xalbador eta Mattin, eta hemendik ihesi joandakoak, Zubikoa eta. Hernandorenak bildu ditu horiek denak.

Lekuona: Hegoaldean poliki-polikiago joan behar izan da. Txapelketaren oroitzapena badago herrian. Eta gogoia ere bai, "noizbait iritsiko bagina horrelakorik berriro egin ahal izatera" eta; sua badago azpian. Egin ere, zenbait txapelketa-antzeko saio egin ziren. Tolosan behintzat badakit, 46 aldean. Gero hementxe Gros-en egin zuten zerbait, 47/48an, bertsolari gazteentzat. Eta 50ean Falage-ak berak antolatu zituen San Tomas ferietako lehiaketak. Salvatore Mitxelena eta hor ateratzen dira, poesi sariketekin batera egin bait ziren bertsoenak. Gero Perla-n bertsolari gazteen txapelketa bat ere egin zen. *Arantzazu* aldizkariak bertsoak publikatzen ditu, eta Arozamena eta, bertsolarien argazkiak, etab. Beraz, 52 inguruan berriro mugimendu bat hasia dagoela hemen ere, esan genezake.

Dorronsoro: Ordurako Iparraldea dexente aurretik zebilen. 49-50-51 urteetan ia Hernandorenak Euskal Herri osorako sariketa-

ta-berezia prestatzen du han. Hiru urtetan segidan, nork jaso txapelak, jokatu zuten: Basarrik irabazi zuen eta Xalbador bigarren.

Lekuona: Hegoaldean, besterik ezinaren poderioan, Basarrik eta herriz herri egiten duten lan izugarria dago batez ere berrogei-tamarkada horretan. Hau da, lehen esan den moduan, nahiz eta zerbaitek lehenengotik kaltetarako bakarrik dela eman, eta politikoek horixe bakarrik nahi, luzarora, lana eginez, ondorio onak ekartzen ditu. Eta nik uste hori dela Basarrik eta Uztapidek herriz herri egin duten lanak ekarri duena. Bizkaian ere badabilta, Enbeita, Iturri, agian besteren batzuk. Gutxi batzuk; egon ere, dirurik ez bait dago, bertsolari gehiago ibili ahal izateko eta ordaintzeko. Baina urtero urtero herriz herri, bertsozaletasuna zabaltzen ari dira. Beraz, 60an txapelketa etortzen denerako, lan bat egin dago azpitik. Ibilian ibilian horiek egin dutena, katekista-lan izugarria izan da bertsolaritzarako. Jendea ikasiz joan da zer den bertsolaritza.

Beharbada hemen gehitu behar da, urte horietan bertsolaritza sinbolo bihurtzen dela, frankismoan alegia. Han euskaraz egiten da, euskal pentsamendu eta sentimendu bat bizitzen da, hemengo herri izateari eutsi nahi zaio. Baina hori gehiago indartuko da gero.

Dorronsoro: Noski, Basarri eta Uztapide izan dira lan gehiena egin zutenak. Baina izen batzuk gehiago luzatuz, Bizkaia aparte, gutxiago ezagutzen dudalako, Gipuzkoan bederen bertsolari gazteak ere badatoz horien atzetik: Joxe Lizaso, Lasarte, Mitxelena, Lazkao Txiki eta, herriz herri lagun egiten hasten direnak eta txapelketan ere tartean ibiliko direnak. Txapelketa, hemengo, 60an izan da, Donostian hau ere. Donostia, gauza hauetan, sekula diskutitu ez den lekua izan da. Txapelketak beti Donostian jokatu izan dira. Arrazoi askogatik, bertsozale asko dagoelako inguru honetan, etab. Hori izango genuke, beraz, bigarren mugarria. Eta txapelketak bere aurreko urtean kanporaketak dakartza, herrialdez herrialde. Batez ere Bizkaian eta Nafarroan. Horrekin bigarren puntura heldu gara, 60ra, eta horri heldu beharko diogu.

III. Plaza-bertsolaritzaren gora berria

Lekuona: 60an aurkitzen dugun egoera sozio-kulturala zerbait bestelakoa da jadanik. Zentsura eta errepresio-giroa zerbait lasaitu

Bertsolari Txapelketa Nagusiaren historia

Josu Landa

Bertsolari txapelketen historiaurrea

Bertsolariek elkarren lehia iharduteko usadioa Euskal Herria bezain zaharra dela esatea ez dirudi gehiegi esatea denik. Halere, bertsolari-saioak eta lehiak noizdanik egiten diren zehaztea aski gauza zaila da. Horrelakoez dagoen lehen berria 1609koa da. Urte hartan (XVII. mendearen hasieran, beraz), Iruñeko apezpiku zen Antomo Venegas de Figueroa-k "bertso-gudu" bat antolatu omen zuen Eukaristiaren omenez; Pedro Ezkurra, Mikel Aldatz, Joan Elizalde eta Martin Portal aurkeztu ziren hartara. Horixe dugu, beraz, lehenengo berria.

Gerora, hemeretzigarren menderarte hutsune handi bat ageri da alde horretatik. Izan ere, hamazortzigarren mendea nahikoa iluna izan zen bertso-mundurako.

XIX. mendean, beraz, bertso-mundua apur bat piztu eta bertsolarien bilera edo bertso-jaialdiak antolatzen hasten dira. Onera-ko eboluzio hori Abbadie lapurtar euskaltzalearen saioarekin bururatu zen. "Lore Joko" en mugimenduaren gailurrarekin.

1860.ean izan ziren Abbadie-ren lehen Lore Jokoak, eta handik aurrera kasik mende-erdiz irauin zuten bizirik.

1926. urtean euskaltzale-talde batek "Euskaltzaleak" elkarteak sortu zuen, eta berehala ekin zioten urtero Olerki Egunak zeritzena antolatzeari. Olerki Egun horien garapen bezala har genitzake 1935 eta 1936an antolatu ziren estreinako Bertsolari Txapelketak. "Euskaltzaleak" en papera juzkatzerakoan, ezinbestekoa da Joxe Ariztimuño "Aitzol" ek izan zuen berebiziko garrantzia azpimarratzea. Esan liteke 1930ean berpiztu zela guztuz bertsolari-lehien ohitura hori, Toribio Altzagaren omenez "Euskaltzaleak" Elkarrekin antolaturik, "Centro Católico" antzokian izan zen saioarekin. Txirrita, Lujanbio, Telaetxipi, Zabaleta, Agirre eta Bitoria bertsolarien artean, epaimahaikoek Bitoria izendatu zuten txapeldun, aho batez. Hortik aurrera ez zen modu hartako saiorik izan, Bertsolari Egunen txanda etorri arte.

1935: Lehen Bertsolari Eguna "Basarri" gaztearentzat

1935. urteko San Sebastian egunez izan zen Donostian lehenengo Bertsolari Eguna. Urtarrilaren 20an jokaturako hura izen horrekin bataiatu bazuten ere, gerraondoko Bertsolari Txapelketa Nagusiekin homologa liteke. Donostiako "Poxpoliñ" aretoan ("Euzko Gaztedia" rena), "Euskaltzaleak" bazkuna eta "Euzko Gaztedia" izan ziren biak batera lehen txapelketa haren antolatzailerak. Orduko Argia astekariak zioenez, "egundo ez omen da orielako euskel yai mamikorik izan Donostian".

Lekua eta eguna aukeratzea ere ez omen zen oso erraz gertatu, "...baiña Donosti eña euskaldundu nairik, beren yaiari begira, yatorfizko euskel kutsu duan gauzik egiten etzala-ta, Done Sebastian egunean, danbor soinu artean, egitea erabaki zan".

Lehen saioa goizeko 10,30etan hasi zen, eta honako bertsolariok eman zuten izena, hogeik guztira: Basarri (Zarautz), Zepai (Errezil), Txirrita (Altza), Txapel (Azpeitia), Lujanbio (Altza), Matxin (Lapurdi), Larralde (Lapurdi), Abarretegi (Bizkaia), Alkain (Urnieta), Telaetxipi (Errenteria), Nekezabal (Zarautz), Sarasola (Antigua), Mintegi (Ordizia), Kortatxo (Itziar), Kepa Zabaleta (Errenteria), Jon Zabaleta (Errenteria), Sorozabal (Aiete), Etxeberria (Aiete), Etxeberria (Aiete), eta Uriarte (Bermeo).

Orduko kronikagileek kontatzen dutenez, bertsolarien be-saulkiak bigunak eta dotoreak ziren, albo bietara. Ariztimuño "Aitzol" ek jezar erazi zituen bertsolariok, eta erdi-erdian epaimahaikoak: Joseba Ariztimuño "Aitzol", Toribio Altzaga, Manuel Lekuona, Txomin Olano, Joseba Olaizola eta Joseba Zubimendi (adazkari gisa azken hau, boturik gabe).

Antzinako erara, epaimahaikoek bertsoz adierazten zieten bertsolariari egin beharreko lana. Lehenik bete beharreko lana, gaiz eta doinuuz libreza zen, bakoitzak nahi zuenaz. Bigarrenik, epaimahaikoek doinua ematen zuten (Otañoren "Limosnatxo bat" ena), eta gara ere emana zen: "Euskel izkuntza galtzen ari da / ta galtzen bada euskera, / Euskaleriko seme guziak / betiko galduak gera". Bigarren saio honetan, bertsolari gehienak ez zitzaizkion gaiari lotu. Joseba Zubimendi kronistak egiten duen kexuaren arabera.

Hirugarren saioan, hauxe izan zuten lana: lehen puntua emanda, bertsoak osatu. Laugarren saioan (azkena), bertsolariak binaka jarri eta ofizio bana eman zitzaizen: nagusia/morroia, artzaina/negazaria, arrantzalea/arrain-saltzailea...

Honako hau izan zen mahaikoen epaia: aho batez, txapeldun "Basarri" aukeratu zuten (100 pezetako saria), zarautzarrak hogeitabar urte baino ez zituenean; bigarren sarirako "Matxin" (75 pta.), hirugarrenarako "Zepai" (50 pta.); eta laugarrenarako Alkain (25 pta.). Txirrita ez zen lau horien artean agertu, nahiz eta "beste batzuek ere aukeratuak izango ziran, sari ugariagoak izan ba'lira, ba beste bertsolari yaiorik ba-zan gudu onetan-ta".

Bigarren Bertsolari Eguna, 1936an, Txirritaren txanda

Lehen Bertsolari Egunaren arrakasta bizirik zegoela, bigarrenarako antolakizunetan hasi ziren "Euskaltzaleak" batasunekoak. Azken saiorako bertsolari gutxiago egon zedin, kanporaketak antolatu ziren herrialdez herrialde, eta, horrela, Gipuzkoako bertsolariek bi saiotan banatu ziren. Tolosan, 1935eko azken igandez, bederatzi bertsolarirekin; eta Azpeitian, urteberri-egunez, beste hamar bertsolarirekin. Hirugarren kanporaketa bat urtarrilaren 12an jokatu zen Elizondon, nafar eta Iparraldekoentzat. Bizkaitik ez zen inor presentatu. Hiru saio horietan, finalerako hamar bertsolari bereizi ziren: Zepai (Errezil), Dargaitz (Otsondo), Etxe-

berria (Andoain), Harriet (Aldude), Uztapide (Zestoa), Lujanbio (Erreterria), Mutuberria (Eltzaburu), Txapel (Azpeitia), Iriarte (Banka) eta Txirrita (Altza).

Donostian jokatu zen finala, Victoria Eugenia antzokian, lehen saioa goizeko 11etan hasita. Aurreko urteko txapeldunak, Basarrik alegia, egin zituen gai-jartzaile lanak, eta, beraz, ez zuen txapelketan zuzenean parte hartu. Epaimahaia honako hauek osatu zuten: Aitzol, Altzaga, Leizaola, Lekuona eta Olaizola.

Aurrekoan bezala, lehen saioa doinu eta gai librean izan zen, bigarrena gaia emanda, hirugarrena lehen puntua emanda, eta lau-garren eta azkena bertsolarien artean ofizioak banatuz eta elkarren aurka jarriz. Beraz, aurreko urteko saio bera. Puntuazioak batuta, Txirritak eraman zituen lehen sariaren 150 pezetak, Uztapide izan zen bigarren (100 pta.), Zepai hirugarren (75 pta.), Dargaitz laugarren (50 pta.), eta Iriarte bostgarren (25 pta.).

1960ko Txapelketan, Euskaltzaindiak testigua hartu

Errepublikako bi Bertsolari Egun haien ondotik, eta gerra-ondoko parentesi beltzaren erdian, hamaika herritatik deitzen ziztaien bertsolarietara. Txapelketarik antolatzeke inor ez zegoen, baina. Euskaltzaindia izan zen "Euskaltzaleak" elkarteak utzitako zuloa 1958. urtean bete beharra ikusi eta lana bereganatu zuena. Bizkaiko Txapelketak izan ziren Euskaltzaindiak antolatu zituen lehenak, Nafarroakoak eta Gipuzkoakoak ondoren etorri zirelarik.

1960a izan zen gerraondoko lehen Bertsolari Txapelketa Nagusia jokatzeko aukeratu zen urtea, eta urte osoan zehar jokatu ziren kanporaketa-saioak: Bizkaia bost barrutitan banatu, eta, saio bana jokatu ondoren, Bilbon egin zen Bizkaikoen finala irailaren 11n. Nafarroan ere, Lekunberri eta Elizondon jokatu ziren lehen kanporaketak, azken saioa Lesakan irailaren 25ean eginez. Gipuzkoakoan ezin izan zuten bertsolari guztiek aurkeztu, aurretik aukeratu bait zen famatuena zeintzuk ziren, eta haiekin Eibarren saio bat egin zuten 1959ko azaroan. Iparraldetik, besterik gabe, bi bertsolari izendatu ziren.

Bederatzi bertsolari, beraz, 1960ko abenduaren 18an jokatu zen finalerako: Basarri (Zarautz), Uztapide (Zestoa), Azpillaga

(Mutriku), Xalbador (Urepel), Mattin (Ahetze), Mitxelena (Oiartzun), NARBARTE (Goizueta), Mugartegi (Berriatua), eta Perurrena (Goizueta). Epaimahaikoak, berriz: Michel Labeguerie, Angel Irigaray, Antonio Arrue, Koldo Mitxelena, Antonio Zabala, "Bordari", J.M. Lekuona, Marcelo Andrinoa, Miguel Goitia, Antonio Pagola eta Pedro Diez de Ulzurrun.

Finala Donostiako Victoria Eugenia antzokian jokatu zen. Basarri, ordurarteko txapelduna zenez, ez zen goizetik lehiatu, arratsaldeko saiorako klasifikatu ziren Uztapide, Xalbador eta Azpillagarekin kantatuko zuen eta. Lau horietatik, Xalbador utzi zuten lehenik bazterrera, Azpillaga gero; eta orduantxe baino ez zen Basarri bertsoan hasi, Uztapiderekin mano-mano. Basarrik eraman zuen txapela. Onerako nahiz txarrerako, Basarrik 13 bertso baino ez zituen bota final hartan; Uztapidek, aldiz, 40. Garaiko kroniketan ez da beste gauza azpimarragarriarik aurkitzen.

Uztapidek txanda hartu zuen 1962ko Txapelketan

1960koaren esperientzia pasata, Euskaltzaindiak kementsu ekin zion hurrengo Bertsolari Txapelketa ere antolatzeari: urtetik urtera, herrialdez herrialde, eta bi urtean behin, Txapelketa Nagusia. Gisa horretan, 1962ko ekainean hasi ziren berriz herrialdekako txapelketak, abenduaren 30ean Txapelketa Nagusia Donostiako Astoria antzokian jokatzeko. Toperaino bete zen antzokia, eta hainbat jende saioa ezin ikusiz geratu zen. Herrialdekako txapelketetatik, hauek izan ziren finalerako aukeratutako bertsolariak: Nafarroatik, Arozamena (Lesaka) eta Zabaleta (Areso); Gipuzkoatik, Mitxelena (Oiartzun) eta Lazkao-Txiki (Lazkao); Iparraldetik, Xalbador (Urepel) eta Mattin (Ahetze); eta Bizkaitik, Lopategi (Muxika) eta Azpillaga (Ondarroa). Horiekin batera, eta hamarrekoa osatu arte, aurreko txapelketako txapeldun eta txapeldun-ordea: Basarri eta Uztapide.

Benetan zaila da urte hartako epaimahaiaren osaketa zehaztea. Alde batetik, inon ez da zerrenda osoa argitaratu, ez liburuetan eta ez aldizkarietan; bestetik, konprenigarria da, epaiak sortutako istiluk kontutan hartzen baditugu. Abenduaren 31ko *Hoja del Lunes*-ek tartean K. Mitxelena, A. Arrue eta A. Irigaray izan direlako. Horiez gain, pentsatzekoa da Bordari, A. Zabala, M. Itzaina, E. Larre, M. Andrinoa eta J.M. Lekuona ere behintzat izendatutako izenak izan zirela eginkizun hartarako. Egunkarietatik jakin daiteke,